

Libres i música en temps de desassossec

Memento mori. La mort davant el mirall. Llibre de les hores (c. 1480). British Library. Yates Thompson, ms. 7, f, 174r. © Creative Commons

***Detentus egreditur unde mori timeo.* Malaltia i mort medieval**

La malaltia, i la mort a través de les seves múltiples representacions, reals o figurades, han estat ben presents en la vida de l'home. La història, la literatura o l'art ens donen multitud d'exemples. La llista és immensa. Si ens limitem a l'època medieval, la mort (com altres genets de l'apocalipsi, com la fam o la guerra) condicionava l'existència dels homes i les dones. Només els apotecaris i els físics (metges diríem ara), que tenien cura del cos, i els eclesiàstics, que en tenien de l'ànima, ajudaven a superar aquest tràngol vital. De vegades amb resultat positiu, d'altres, malauradament, negatiu. Els documents coetanis, i especialment els testaments, són ben explícits. Els malalts, captius de la malaltia, acostumen a atorgar testament per tal de disposar dels seus béns i establir les seves darreres voluntats (*detentus egreditur unde mori timeo* o, en traducció més o menys literal, «detenguda en greu malaltia de la qual tem morir», que es podia ampliar amb altres formulismes: «temén encara les penes orribles infernals e desijan pervenir al durable goig de parahís»). No glossarem aquí tot allò que aporta aquesta tipologia documental a l'estudi de les mentalitats, de l'economia, de la vida quotidiana en general. Sí podem fer-li un petit retret: més enllà que no ens diuen quina era la malaltia (d'altra banda, la seva descripció en alguns casos presenta problemes per identificar-la amb les malalties actualment catalogades), tampoc no ens faciliten l'edat de l'atorgant. Hauria estat molt interessant, però el formulari no la recull gairebé mai. Al testament podem apreciar, de vegades, algunes expressions literàries que intenten alleugerir aquest mal moment. Més enllà del formulari estereotipat, fred, s'aprecia la necessitat de superar-lo i entrar en una nova dimensió. La caducitat de la vida i la promesa del paradís hi són constants. Abans, però, es vol posar ordre i fer balanç de la vida. Així ho fa Francesc Vidal, pintor, ciutadà de València, el 1421:

«En nom de la sancta e individua Trinitat, Pare, Fill e Sperit Sant, la qual vol que alcú no perexqua, ans los havents en aquella ferma esperança molt benaventuradament

vol ésser salvats e portats als goigs de parahís, per la qual rahó tota sàvia persona deu pensar e la mort esdevenidora e ordenar sos affers, per çò que si la dita mort, axí com esdevé alguns, venia soptosament, no constrenga la persona morir intestada, majorment car lo juhí de la derrera voluntat mils pot ésser ordenat per cascú en sanitat que en malaltia, la qual moltes vegades torba l'enteniment. En per amor de açò, invocada la ajuda en gràcia de nostre Senyor Déu e de la beneyta Verge Maria, mare sua, advocada dels pecadors, jo, en Francesch Vidal, pintor, ciutadà de València, detengut de greu malaltia de la qual tem morir, emperò estan en mon bon seny e memòria íntegra, ab paraula manifesta, per la gràcia de Déu ... dispon e ordén aquest present meu e faç testament e ma derrera voluntat...».

Més poètic, si es pot dir així, és el de Valentí Sapera, mercader, ciutadà de Barcelona, atorgat uns pocs anys després, el 1430. Ell, però, i és un bon consell ara que veiem com algunes persones grans parlen, contacten o fins i tot s'acomiaden dels seus a través d'una tauleta electrònica, ho fa abans de caure malalt. El seu, a més, és un testament hològraf i algun paràgraf, com el que destaquem en negreta, el podríem subscriure els historiadors:

«En nom del molt alt e sobiran Creador nostre Senyor Ihesu Crist e de la molt excel·lent e pura Verge nostre dona Santa Maria, mare sua sia, e a salvació de me ànima e en remissió de mos pecats. Amén» «E com tot çò qui és compost e natura per aquella se haia a dissolre, e com lo cos de l'hom sia compost de quatre alements qui ensemps contrariegen, donchs de necessitat se cové que lo cos de l'hom se haia a dissolre per natura. E per tant cascuna crehatura rahonable deu cogitar en tres coses, és a saber: haver memòria del pessat e ordonar en lo present e a provehir en lo sdevenidor, com tots segons que diu l'apòstol starem devant lo divinal juy per reebre segons que fer haurem, donchs cascun fel crestià se deu apperellar a les obres salestials e salut de sa ànima, com no sia ninguna cosa pus certa que la mort e pus incerta que la hora de aquella. E per amor de açò jo, Valentí Çapera, mercader, ciutadà de Barcelona ... per la gràcia de Déu sa e alegre de cos e de pensa, en mon bo e ple seny e sana e entegra memòria, fas e ordon mon testament, scrit de ma pròpia mà».

Alea iacta est/ Amén

J. Antoni Iglesias-Fonseca (Dpt. De Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana)
Castellar del Vallès, a 1 d'abril de 2020